

استانداردسازی در خدمات کتابداری و اطلاع‌رسانی

دکتر شمشیر گوپتا و دکتر رشمی یاداو
ترجمه نعمت‌اله جهانفرد^۱

چکیده: متن زیر پیرامون استانداردسازی و بکارگیری و رعایت اکید حداقل
هنجارها و استانداردهای تثبیت شده علمی در حوزه علوم کتابداری و
اطلاع‌رسانی است و سه عامل تشکیل دهنده کتابخانه را شامل: ساختمان
کتابخانه، مواد خواندنی و کارکنان کتابخانه در برمی‌گیرد.

دوران جدید بالاخص قرن بیستم، عصر علم نامیده شده است. روشهای
آزموده شده دیرین از بند کارکردهای سنتی رها و شیوه‌های مبتنی بر دنباله روی کنار
گذاشته شده‌اند. عملکرد دلخواهانه و نابسامان دیگر وجود ندارد و اینهمه جای
خود را به اقدامات، عملکردها، و آزمونهای توصیه شده علمی و عملی قابل اثبات
که از رویه‌های ثمربخش و توصیه شده معینی پیروی می‌کنند، داده‌اند. اصطلاحات
مورد استفاده در این گونه آزمونها، عملکردها و ساختارها به منظور کسب نتیجه
مطلوب به عنوان مجموعه‌ای از هنجارها و استانداردها به شمار آمده‌اند. به
کارگیری هنجارها و استانداردها برای هرگونه فعالیت و عملکرد به استانداردسازی
مشهور است. از اینرو، استانداردسازی به واسطه ارزشها، سودمندی و قابلیت
اجرایی عالمگیری آن به صورت نیاز مبرم به صورت هرگونه فعالیت در آمده است.
بررسیهای مبتنی بر ارزشگذاری ثابت کرده‌اند که استانداردسازی نه تنها به دستیابی
به کیفیت مطلوب محصولات در راستای جلب رضایت مصرف کنندگان و استفاده

۱. سرپرست بخش فنی کتابخانه میرزای شیرازی، دانشگاه شیراز.

کنندگان کمک می‌کند بلکه نیازهای اقتصادی تولید را برآورده می‌سازد، به این معنا که هزینه تولید را از طریق اختیار کردن حداقل هنجارها و استانداردها کاهش می‌دهد. از اینرو، استانداردسازی جبر زمانه و نیاز دوران برای مدیریت، بازار و استفاده کنندگان است. اما در حوزه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، واژه استانداردسازی بکارگیری و رعایت اکید حداقل هنجارها و استانداردهای تثبیت شده علمی در باب سه عامل تشکیل دهنده کتابخانه را در برمی‌گیرد:

(۱) ساختمان کتابخانه

(۲) مواد خواندنی

(۳) کارکنان کتابخانه

نیاز به استانداردسازی، تأسیس انستیتوی استاندارد بین‌المللی را باعث شد که هنجارها و استانداردهای محصولات مختلف و اقدام در سطح بین‌المللی را تجویز می‌کند. بدین‌سان ملل گوناگون از این درخواست تبعیت کرده و انستیتوی استاندارد ملی تقریباً در همه کشورها برپا شد.

اخیراً انستیتوهای استاندارد مجدداً به اداره استانداردهای بین‌المللی^۱ (BIS) تغییر نام داده‌اند و در هندوستان نیز به همین ترتیب واژه اداره جایگزین انستیتو گردیده است.

ضمن اشاره به هنجارها و استانداردهای علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی در هندوستان به شرح هر یک می‌پردازیم:

(۱) ساختمان کتابخانه:

انستیتوی استاندارد بین‌المللی یک کمیته منطقه‌ای در باب ساختمان، وسایل و تجهیزات کتابخانه تشکیل داد. نتیجه، کدی بود تحت عنوان IS:1553-1960 به معنی «کُد عمل مرتبط با عوامل اولیه در طراحی ساختمان کتابخانه». این کُد قرار است راهنمای آرشیوتکت در طراحی ساختمان کتابخانه، دستیابی به آخرین پیشرفتهای حوزه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی مانند تسهیلات مورد لزوم خوانندگان و کارکنان کتابخانه و اِعمال حداکثر صرفه‌جویی باشد.

در ارتباط با استانداردهای ساختمان که پیشتر به آنها اشاره شد، باید افزود:

۱- IS:2-1949 - قواعدی برای تکمیل مجلدات دوره‌ای

۲- IS:1172-1957 - کُدهای نیازمندیهای اساسی منابع آب و بهداشت فاضلاب

۳- IS:1233-1958 - توصیه‌هایی برای هماهنگ‌سازی واحدهای ابعاد

۴- IS:1829 - مربوط به ۱۴ قلم از اقلام، تجهیزات و وسایل کتابخانه

برای تأمین نیازهای عملی ضروری از وسایل و تجهیزات و لوازمی که زمینه را برای طراحی شکل، رنگ و زیبایی در محصول از سوی طراحی فراهم می‌سازند.

۱- آرشیتکت، کتابدار و مدیر می‌توانند با رعایت اصول پایه رهنما، آزادانه

دست به عمل بزنند. هنجارها و استانداردهای مربوط به کتابخانه، موقعیت محلی آن، بخشهای آن از جمله مخزن کتابها، آماده‌سازی سطوح و طبقات، آسانسور و گذرگاهها، جایگاه نسبی اتاقها / بخشهای مختلف، اندازه‌های آنها و از این قبیل توسط نویسندگان هندی مانند پادماشری، دکترا س. آر. رانگاناتان، دکتر آر. ال. میتال، و پروفیسور کریشان کومار که با ذکر جزئیات شرح داده شده‌اند.

طبق استانداردهای مقرر برای وسایل کتابخانه، ماده توصیه شده چوب با

درجه سختی ۷۲ کیلوگرم بر مترمکعب است. عبارات و اصطلاحاتی مانند فضای بین ستونها، چوب قفسه‌ها، ترازگیرها و ابعاد هریک با تکنیک‌های سوار کردن قطعات، ظرفیت بار، انجام مراحل صحافی طبق کُد استاندارد هندی BDC-S(430) برای صیقل‌کاری چوب، با ذکر جزئیات توصیف می‌شوند.

اندازه جا برگه‌ای، میز فهرستنویس، میزهای قرائتخانه و وسایل و تجهیزات

امانت مانند جعبه توزیع و چرخ کتاب و امثال آن نیز داده شده است.

۲) مواد خواندنی:

هنجارها و استانداردهای قابل استفاده در چاپ، صحافی، نقشه‌ها و

نمودارها، فیلمها، میکروفیشها و نظایر آن برای تولید مواد خواندنی کتابخانه به کار می‌روند. در نتیجه، استانداردهای در کتابها و مجلات کتابخانه و دیگر مواد غیر کتابی به انجام می‌رسد.

۳) کارکنان کتابخانه:

هنجارها و استانداردهایی که برای هر دانشمند متخصص از جمله علمای

کتابداری و اطلاع‌رسانی منظور می‌شوند، از این قرارند:

الف - وجود حداقل شرایط آکادمیک و برخورداری شایستگی کافی برای پیوستن به دوره تخصصی.

ب - حداقل آموزش تخصصی پیش از خدمت که یک دوره تعیین شده مناسب را با دارا بودن حداقل رتبه در بر بگیرد.

ج - سطح بندی معین متخصصان برای موارد خدماتی که وظایف محول شده به هر مقوله را تشریح کرده باشد.

د - رعایت اخلاقیات کاری حرفه‌ای معین از سوی هر یک از اعضاء.

ه - حداقل هنجارها و استانداردهای سطح پیشرفت حرفه‌هایی که باید طی دوره خدمت کسب شوند.

ی - حداقل میزان پرداخت پول، مقام و رتبه (شغلی)؛ روند ارتقاء، مزایای کاری و دیگر امکانات موجود برای هر رده از متخصصان.

هنجارها و استانداردهای خدمات کتابخانه و نظامهای اطلاعاتی

علاوه بر هنجارها و استانداردهای یاد شده، هرگونه کار و عمل و داد و ستدی که در کتابخانه به عنوان یک مرکز خدماتی انجام می‌شود باید برای اطمینان از حداقل هنجارها و استانداردها از یکدستی، کارآیی و نظم در حیطه عمل برخوردار باشد.

در هندوستان، هنجارها و استانداردهایی برای اجزاء و عناصر عینی تشکیل دهنده پروژه‌های کتابخانه تعیین شده است. اما برای کارها، اقدامات و فعالیتهای کتابخانه که با ارائه خدمات به خواننده مرتبطند، هنوز باید هنجارها و استانداردهایی تدوین شوند. در این رابطه، نمونه تنظیم شده از سوی انجمن کتابداران آمریکا مربوط به هنجارها و استانداردهای انواع مختلف کتابخانه‌ها و خدمات آنها و نیز استانداردهای مقرر شده مشابه از سوی انجمن کتابداران لندن (U.K) ارزش آن را دارند که انجمن کتابخانه ملی هندوستان از آنها نمونه برداری کند. استانداردهای تدوین شده انجمن کتابداران آمریکا ALA ACRL و نظایر آن می‌توانند به منظور طرح و تنظیم استانداردهایی برای انواع مختلف کتابخانه و خدمات آنها در سراسر کشور مورد بررسی قرار گیرند. هرچند، در این رابطه، کارهایی توسط انجمن پزشکان هند، کتابخانه‌های کشاورزی و برخی از کتابخانه‌های علوم و تکنولوژی انجام شده اما تمامی این کوششها نیازمند تجربه

عملی از سوی کتابخانه‌های سراسر کشور است. استانداردسازی در کتابخانه‌های تخصصی، عمومی و آکادمیک (دانشگاهی)، بیکسان و در تمام سطوح، از سطح ملی تا منطقه‌ای، به همان اندازه که برای ارتقاء و توسعه برنامه‌ریزی شده کتابخانه‌ها در هند اساسی است ضرورت دارد.

منبع:

International Library Movement Vol. 13(No.2). 1991 P. 98-101.

